

**Фонд оценочных средств для стартовой диагностики и
промежуточной аттестации обучающихся
по учебному предмету «Родной язык (чеченский)»
(типовой вариант)
(5 классы)**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература

¹ Данный вариант фонда оценочных средств является типовым для учителя-предметника, ежегодно на основании приказа директора школы в ООП ООО вносятся изменения в форме дополнения.

Талламан белхаш 5 класс

Талламан диктант № 1 «Блаьлланг блараш»

Хьуьнхахула волавелча, мажделла охьаэгначу глараш юккьехь карадо блараш. Уьш, цлен бос болуш, дуьзна хуьлу. Диканиг бен блаьлланга тлера охьа ца дужу. Нлаьно талхийнарг тлехь дуьсу.

Блараш лахьош лелачу хенахь, хьуна хьалхара длаоьккху цхьа экха. Иза тарсал ю. Цу жимачу экханан беснеш буьрка санна, юсаелла гахь, хаалахь, цуьнан бага бларех юьзна юйла. Уьш цара, шайна лаьнна кечам беш, дладахка хьош ду шайн хари чу. Иштта адамашна а, дийнаташна а пайдехь ю блаьлланг. Вай хьуьнан блар а олу цунах.

Тедиллар: 1. Тлаьххьарлера предложени синтаксически къастае.

2. Тлаьххьара яьржина предложени, яьржаза предложене ерзае.

Талламан диктант № 2 «Лагерехь»

Беха цлула сара баьккхира кланта. Иштта нийса сара гина бацара цунна.

Малх делкъал тлаьхьенга лестинера. Цлаьххьана дагавелира Саша, вухаверза веза ша аьлла. Схьаихинчу новкъа ваха а глрташ, длаволавелира иза. Амма билгало йолуш цхьа а хлума ца хаалора. Тидам ца бинера. Эххар а кхийтира иза, схьавеанчу новкъа ша вухавоьдуш цахиларх. Болар сихдира цо. Хинца хлумманах а самукъа ца долура, цхьа лаам бара дерриг са длаьцна-сихха кху хьуьнхара аравалар

Тедиллар: 1. Шала элпашна буха сиз хьакха.

2. Билгалдаьккхинчу дашна фонетически къастам бе.

Талламан диктант № 3 «Мокха хьоза».

Каде хьийза б1аьста мокха хьоза. Иза кърдайна олхазар ду. Уьш даим вовшашца девне хуьлу. Кор диллина хилча, корах чу дог1ий а, раг1у к1елахь лаьтгачу пхьег1аш чу хьожийа, шена амал бо оцу хьозано. Цо деш дерг доккха зен дац, цо бечу пайдане хьаьжча. Оцу кърдайначу хьозано цхьацца к1еда х1уманаш лахьош, шен бен бо. К1орнеш цо кхобу стоьмаш т1ехь хуьлуш долу зуламе н1аьний даош. Цундела 1алашдан деза и олхазар. Иза адамашца угар ч1ог1а гергарло долуш ду.

Т1едиллар: 1. Дешнийн х1оттам билгалбаккха: адамашца, гергарло

Талламан диктант № 4 «Б1аьсте».

И шийла 1а доькхуш, йовха а, екхна а еара х1ара б1аьсте. Шура санна к1айчу башлаьмнашна т1ехула яй-й д1ашершара нур догу мархаш. Церан дуткьий 1индаг1аш лаьмнийн басешкахула, вовшашна т1аьхьа а уьдуш, ловзуш т1ехдуйлура, сих-сиха аматашца хийцалуш. Х1аваь т1етт1а дохлуш дог1ура. 1аь а г1уьттущ, денлучу бай т1ера хьалаг1ертара заза-буц. Б1аьстено кхелина 1алам догц1ена делаькежара массарна а.

Школан бешара дитгаш заадаьккхина хаза кечделлера, и керт а кьагош, амма шайн хазалла х1инца а ца хуучух тера, эсала лаьттара уьш.

Тедиллар.

1.2-г1а легар чу дог1у ц1ердешнаш схъаязде.

V-XI классийн дешархойн диктангийн мах хадорехь хъехархоcho куьйгалла оьцу кху некъех:

1. Диктантехь орфографически а, пунктуационни а г1алаташ къаьст-къаьстина лору, оценка юкъара юьллу.

2. Диктантана «5» дуьллу, нагахь цхъа а орфографически г1алат дацахь я цхъаннал сов пунктуационни г1алат ца хилахь.

3. «4» дуьллу, кхааннал сов орфографически а, щиннал сов пунктуационни а г1алат ца хилахь (я шиь орфографически, кхоь пунктуационни г1алат хилахь).

4. «3» дуьллу, ялханнал сов орфографически а, пхеаннал сов пунктуационни а г1алат ца хилахь (я 5 орфографически, 5 пунктуационни г1алаташ хилахь).

5. «2» дуьллу, иттаннал сов орфографически а, пхеаннал сов пунктуационни а (я барх1аннал сов орфографически а, ворх1аннал сов пунктуационни а) г1алаташ ца хилахь.

Дешархочун балха т1ехь г1алат лара деза, орфографическиа, пунктуационни а, муьлхха а бакъо талхош, диктант язъяле оцу классехь я цул лахарчу классашкахь 1амийнчух иза хилахь. Нагахь санна талламан диктантехь 5 ша дина нисдарш хилахь (нийса цаяздинарг нийсачуьнца хийцина) оценка цхъана баллана лаг1йо, иштта оценка «5» ца дуьллу, диктантехь 3 я цул сов нисдарш хилча.

Оценка юьллуш, ца лоруш дуьту:

1. Программехь йоцу я 1амийна йоцу орфографически а, пунктуационни а бакъонаш талхош долу г1алаташ (масала, V классехь хандешан карарчу а, яханчу а хенийн чаккхенаш нийсаязъяр, спряженешкахь хандешнийн нийсаяздар, подлежащииий, сказуеминий юккъехь тире йиллар-цайиллар ца 1амадо. Уьш VIа, VII а, VIII а классийн программехь ю).

2. Тилкхаздаьлла г1алат (описка) лору, масала, *белхало* хила дезачохь *белхано* яздинехь, *1уьйре* хила дезачохь *1уьйле* яздинехь.

3. Нохчийн маттахь зевне мукъаза й (йот) яздар, масала: йоза хила дезачохь *еза* яздахь, *йог1у* (ег1у), *юьртахь* (йуьртахь), *юьгу* (йуьгу) яздахь.

4. Орам ларбеш а, ораман аьзнаш хийцалуш а терахьдешнаш яздар, масала: *исс - иссалг1а-уьссалг1а, итт - итталг1а - уьтталг1а*.

5. Къовсамечу мсттигашкахь чолхечу дешнийн нийсаяздар, масала: *пайдаэцар - пайда эцар, нийсаяздар нийса- яздар, г1одар - г1о дар*, и. д1. кх.

6. Дешнашкахь дифтонгаш язъяр: *къега- къиэга, терса- тиэрса, оза-уоза, еха - йиэха*, и. д1. кх. а.

7. Щердешнийн къовсаме яздар: *стогалла- стагалла, мох – мохан-механ - махан, морха*, и. д1. кх. а.

Дешархоша далийтинчу г1алаташна юкъара даккхий а, кегий а г1алаташ къаasto деза.

Даккхий гГалаташ лору:

1. Хьалхенца Iамийна а, йозанехь алсам пайдаоьцуш а йолу орфографически, пунктуационни бакьонаш талхош долу гГалаташ:

2. Мукъазчу элпашна юккье яз деш долу къасторан хьабркаш, масала: *хIаллакьхилла, меттахъхъайра*.

3. Дешхьалхенца йолчу я чолхечу инфинитиван суффиксийн язъяр.

4. Хандешнех хиллачу тайп-тайпанчу къамелан дакьойн яздар (*оху -охуна я охана, тоьгу - тоьгуна я тоьгана*).

5. Хандешан ихначу хенан язъяр, масала: *бохура я бахара, моьттура я моттара*.

6. Кху кенара цIердешнийн яздар: дечиган я дечган, эчиган я аьчган.

7. ЦIердешнийн а, билгалдешнийн а массо къобалйина тIеэцна йолу яцйинчу а, юьззинчу а форманийн язъяр, масала: *гIуллакх я гIулкх, гIиллакх я гIилкх*.

Дсшархочун балха тIехь цхьамогIа (кхоь я цул сов) цхьана бакьонна нислуш гГалаташ хилахь, диктантана оценка лакхаяккха мега, масала, дешан чаккхенга н яздарехь, доца шеконан элпаш (а, и, у,) яздарехь.

Комплексни талламан белхашкахь, диктантах а, тIедилларех а

(фонетически, лексически, орфографически, грамматически, пунктуационни) лаьттачу, ши оценка юьллу-хIора балхана шен-шен.

ТIедилларийн мах хадорехь куьйгалла оьцу кху некъех:

«5» дуьллу, массо а тIедиллар нийса кхочушдинехь;

«4» дуьллу, тIедилларийн $\frac{3}{4}$ дакьа нийса динехь;

«3» дуьллу, болх ах я цул сов нийса бинехь;

«2» дуьллу, болх эханал кIезиг бинехь.

Билгалдаккхар:

Орфографически а, пунктуационни а гГалаташ, тIедиллар кхочушдарехь дина долу, диктантан мах хадош лору.

**Фонд оценочных средств для входного контроля и
промежуточной аттестации обучающихся
по учебному предмету «Родной язык (чеченский)»
(типовой вариант)
(8 классы)**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература

¹ Данный вариант фонда оценочных средств является типовым для учителя-предметника, ежегодно на основании приказа директора школы в ООП ООО вносятся изменения в форме дополнения.

Карарий, юккьерий аттестаци кхочушъяран мах хадоран фонд

Хьалхарчу чийрикехь 8 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически тӀедилларца диктант.

Ирсе кӀохцал

Цхьана хьуьнхахь ехаш-лаш яра зу. Цуьнан кӀохцалех цхьаь ирсе хилла, дикачу адамашна беркат дохьуш. Иза луларчу юьртгарчу нахана хезна. Амма цхьанне а хууш ца хилла, ирсе кӀохцал муьлханиг ду. ТӀаккха уггаре а сутарчу стага аьлла: «Вай и зу схьалоцур ю. Цуьнан кӀохцалш дерриш а схьа а даьхна, хӀоранна цхьацца дӀалур ду. Иштта а хуур ду ирсениг муьлха ду».

Цул тӀаьхьа нах зу лаха бахана, цхьаь воцург. «Садолу хӀума ен а йийна, даьккхина ирс суна ца оьшу», - аьлла, цӀахь Ӏийна иза.

Цхьана дийнахь дечке вахана и миска стаг. Наха лобху зу тӀеена цунна. Адамийн маттахь йистхилла иза:

-Хьан догцӀена ойланаш а, хьанал дахар а девза суна. Сайн ирсе кӀохцал ас хьун дӀало. Зуламечу нахана со карор яц, - аьлла, кӀохцал дӀа а делла, дӀаяхна зу.

Мел лехарх нахана зу ца карийна. Ткьа воккхачу стеган керта ирс а, беркат а деана. (128 дош)

Я. Акаева («СтелаӀад», 2004 ш., №2)

ТӀедахкарш:

1. 3-чу абзацера предложенеш (ерриге 3) синтаксически юьззина къастае.
2. Хьалхарчу предложенера дешнийн цхьаьнакхетарш схьаязде, церан уьйраш билгалъяха.
3. **КӀохцалгех** –боху дош морфологически талла.

Шолг1ачу чийрикехь 8 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически т1едилларца диктант.

Акха стоьмаш

Хьалдолуш ду вайн махкахь 1алам. Гурахь а, 1ай а хьуьнахь д1ахедаш бац акха стоьмаш: элхьамчаш, 1ежаш, кхораш, хьаьрмакаш, хьаьмцаш, коканааш... 1аьнан хьалхара шелонаш хьакхаелча, гуттар а чам толо церан.

Хала ду адамна и ерриге а хазнаш схьагульян. Схьахетарехь, иза дика а ду. Х1унда аьлча, олхазаршна а, акхарошна а ма оьшу царах цхьадолу дакъа 1аьнан а, б1аьстенан а муьрехь, шайн кхача бина, пайдаэца.

Къаьстина хьийкъина хуьлу муьргаш. Х1инца яа ч1ог1а пайдехь ю уьш, цундела хьуьнан олхазарш го церан дитташ т1ехь. Февраль баттахь а, б1аьстенан юьххьехь а дарбане бецаш а, орамаш а карор ду хьуьнхахь, лаха а хууш лехча, царна юкьахь: ч1имаш, боьш, муьжг, иштта кхийолу ораматаш а.

Х1ора синтаран, диттан, бецан хелиган шатайпа дахар ду, дикка ойла йича, вайн дахаран г1аролехь лаьтташ. Уьш ца хилча, вайн дахар деса хир дара. Исбаьхьа, дарбане, комаьрша бу вайн Даймохк. И беза а, лара а, ларбан а вайн декхар ду! (135 дош)

1. Сапарбиева(«Стела1ад», №2, 2003ш.)

Т1едахкарш:

1. **Шелонаш** - боху дош фонетически талла.
2. 2 предложени синтаксически талла.
3. Текста юкьара **юкьадало дош** схьаязде.

Кхоалг1ачу чийрикехь 8 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически т1едилларца диктант.

Б1аьвнийн махкахь

Бохь бохийна, цхьа г1ийла лаьтта Хаза-Кхаьллахь (Ч1аьнтахь) Жог1утан ворх1 к1ентан б1ов. Хетало, шен когашкахь 1уьллучу т1улге цо сатуьйсаш санна.

«Хьол жима хилла а йо1, цо и т1улг б1ов юттуш бохкучу вежаршний, дений т1ебохьуш», - дуьйцура Ч1аьнтарчу Батин Асхьаба.

«Жима хилла...» Тасало со т1улгах. Т1улг меттах а ца хьов...

«Х1етахь адамшкахь ницкъ алсам хилла, - велавелира Асхьаб, со к1елхьарайоккхуш санна. Жимма соцунг1а а хуьлий, дийца волало иза: - Жог1утан ворх1 к1ант, цхьа йо1 хилла. Жог1ута, шен к1ентий ондабевлча, цаьрца цхьаьна йоьттина и б1ов. Ворх1 вешин йишас, ша то а бина, кеч а бина и т1улг, т1ехь цхьацца забарш, шекар кагдечу морзахан сурт а дуьллуш. Б1ов ютгучу вежаршний, дений т1е х1оттийна шури т1ехь динчу хударан текх дохьуш беана цо и.

Т1аккха цара цу т1улгаца ерзийна, бохуш, дуьйцу и б1ов. Иштта шех лаьцна дийца йиш йолуш ю вайн х1ора б1ов а, х1ора лаьтта т1улг а. Вайн декхар ду церан дола дар, царах лаьцна дерг лардар». (150 дош).

Б.Гайтукаева.

Т1едахкарш:

1. 1 предложени синтаксически талла.
2. Шолг1ачу предложенера юкьадало дош билгалдаккха.
3. Шолг1ачу абзацера предложени лач къамеле ерзае.

Добалг1ачу чийрикехь 8 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически т1едилларца диктант.

Лаьмнашкахь

Со тхайн да 1ийначу юьрта яханера. Цигахь ч1ог1а хаза дара. Машенийн я лелхачу герзийн г1овг1а йоцуш, тийна дара юьртахь. Иштта тийналла суна цкъа а гина яцара.

Со инзаре цецьяьккхинера гинчу суьрто. Ирхдахана лекха дитташ. Дехьо юькьа хьун. Хьалахьажча, чаккхе йоцуш санна, лекха лаьмнаш. Цу т1алгаш юккьера, кхехкхаш санна, схьадолу шийла шовда. Хьежарх к1орда ца йора цуьнан сийналла. Чуяьлча а, даржа а ца даьржара шовда. Т1улгаш а, шен басах д1аэдина, ц1андинера цо. И хазалла дешнашца йийцалур яц.

Бердийн басешкахь уьдуш лелара 1ахарий. Царех самукьадаьлла, ехха хьобжуш 1ийра со. Уьш ч1ог1а хаза ловзура, вовшашна т1аьхьа уьдуш, кортош а бетташ. Суна иштта хаза меттиг цкъа а ца гинера. Бакьду, буйсанна дукха 1аьржа хуьлура. Лаьмнаш а, хьаннаш а ца гора. Дийнахь сайн самукьадаьккхина 1алам дайча санна хеталора суна.

(125 дош).

3.

Балтукаева («Стела1ад, №3,2006 ш.)

Т1едахкарш:

1. Т1ера схьаязье цкъа хьалха **юкьара-юьхьан**, т1аккха – **ц1еран** предложенеш.
2. Т1аьхьара предложени **синтаксически** юьззина къастае.
3. **Хьалхарчу абзацера** латтамаш схьаязбе, церан тайпанаш билгалдаха.

**Фонд оценочных средств для входного контроля и
промежуточной аттестации обучающихся
по учебному предмету «Родной язык (чеченский)»
(типовой вариант)
(9 классы)**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература

¹ Данный вариант фонда оценочных средств является типовым для учителя-предметника, ежегодно на основании приказа директора школы в ООП ООО вносятся изменения в форме дополнения.

Хьалхарчу чийрикехь 9 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически тӀедилларца диктант.

Хьоме юрт

Самаевлла нӀабнеш кхайкха юьйлаелча, хьалагӀаьттира Алхаст. УьйтӀа ваьлла хӀокхо ламаз обццухехь, эвла юккьерачу маьждигехь молла а кхайкхира. Луьйренан тийналлехь цӀена, мукьамехь декара цуьнан аз.

Хьуьна йистерадӀахьаьжча, дӀо-о лаха чохь гора Алхастан юрт. ХӀокху меттехь, жа басенца дажа дӀа а хобций, охьахуура Алхаст тохара жималлехь. Аренаша юкьаерзийначу шен юьрте а хьобжуш, хийла ойланаш йора цо.

ХӀетахьчул дуккха а хийцаелла юрт. Шорьелла, ков-керташ алсамдевлла. Делахь а, Алхастан юрт ю и, хьалха санна, дагна хьоме а, хьалха санна, дагна гергара а.

Алхаст хӀинца лаьтгачуьра дӀайолалуш яра буьрса хьун. ХӀокху хьаннашца а дара Алхастан гергарло. Ерриге а, ала мегар долуш, жималла кхузахь пепнийн ӀиндагӀашкахь а, Гуьмса чӀожан басенашца кхуьучу кегийрачу хьаннашкахь а дӀаяхнера Алхастан. ХӀора тӀулг, хӀора дитт гергара дара кхузахь. ДӀа бӀаьрг мел тоьхначохь гуш долчу суьрташа хилларш- лелларш дагатуьйсур.

Хьуьна йистера дӀа Гумс-хи долчу агӀор варша боьрзучу вординан новкьа дӀаволавелира Алхаст. Цунна кьилбехьа бӀаьлланган а, пхонан а орамаш юккьера схьадолуш шовда дара

(145 дош). I. Юсупов

Дешнаш довзийтар: чӀаж (чӀож) – хьуьнан готта таьӀна меттиг (ущелье); варш – юькьа хьун; поп, бӀаьлланг, пха (пхонан) – дечигийн тайпанаш (чинара, орешник, граб).

ТӀедиллар: хьалхара 3 предложени синтаксически юьззина кьастае.

Шолг1ачу чийрикехь 9 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически т1едилларца диктант.

Хьаша ларвар.

Т1евеана хьаша ларвар – иза вайн къоман ворх1е дайшкара дуййна схьадог1уш г1иллакх ду. Дукха хенахь дуййна схьа дайша берашна 1амош хилла г1иллакх-оьздангалла. Оцу ламастех доьзна ловзарш а кхоллалуш хилла берашна юккьехь. Иштгачех цхьаь ду «Хьаша ларвар».

Ловзар долалуш, лаьттахь горга сиз хьокху. Иза х1усам ю. Цуьнан барам ловзуш долу бераш мел ду хьаьжжина хуьлу. Кхаж а тосий, х1усамда а, хьаша а къаставо. И шиь ший а, го юккье а волий, охьахуу, шиммо а доьхкаран цхьацца аг1о схьалоцу. Гонна арахь болчара куйнаш кхуьйсу, хьешана кхетийта г1ерташ.

Цхьана куьйга доьхка лаьцна волчу х1усамдас, вукху куьйга и куйнаш, хьешана т1е ца кхоьтуьйтуш, аракхуьйсу. Иштта ларво цо шен хьаша. Хьешана куй кхетахь – и ледарло шегара ялийтина волу х1усамда эшна лору. Т1аккха цунна ловзучара, го а бой, т1ехбеттамаш бо: «Хьобга хьаша лар ца велла, хьо хьайн х1усаман да вац», - бохуш. Цара де боху цхьа х1ума кхочушдан дезаш хуьлу эшна волу «х1усамда»: я хелхавала, я туьйра дийца. **(150 дош).**

С-1. Аслаханов («Стела1ад», №6, 2003ш.)

Т1едахкарш:

- а) чолхе предложени кара а яй, синтаксически юьззина къастае;
- б) шен х1оттамца къастадо «т1ехбеттамаш» боху дош;
- в) фонетически къастаде – «г1иллакх».

Кхоалг1ачу чийрикехь 9 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

Грамматически т1едилларца диктант.

Шийла х1усам

Нохчий а, Кавказера кхидолу бусалба къаьмнаш а къизаллица махкахдаьхначу 1944-чу шарахь дара иза. Шийлачу Алтайн лаьмнашкахь йолчу баганан хьаннашна юккьехь 1уьллур Короткое олу к1отар. Цига кхечира жимачу Хьасанг1еран доьзал. Хьалха чохь говраш кхаьбна долчу ханнийн божалаш чу д1анисдира адам.

Цийнан цхъаь бен кор дацара. Цо серло клезиг лора. Малх цигахь 1ай башха кхетааш а бацара. Делкъхан хуьлуш корах арахъаьжча, даш санна кхоблинчу стиглахь гуш а боцуш, лалаш хилар хаалора малх. Масех сахът даьлча, юха а лома тлехъа длабузура иза. Арахъ муха ду хьожур ма ву ша, олий, аравала глуртура дийшо долу Хьасан. Амма аннийн не1 чохъа йоьллуш яра. Наггахь 1уьйранна не1 а йоьллий, тховх длакхетталц лекха диллина ло дладаккха хлуртура дай, наний. Ттоман меттана хьостамашца не1арна тлетохна болу гажарг а лоций, не1 сацош хуьлура клант, арахъ болх бан царна меттиг яллалц. Хийца мотт-глайба а, тлеюхург а, чухулаюхург а йоцуш, деглана цлано ян, лийча аьттоа боцуш, жима Хьасанний, дай воцург, берриш а цомгаш хилира. Оцу шийлачу хлусамехь, да балха а воедий, сарралц ша лара Хьасан, меца, сагатдеш. (165 дош).

Хь. Яндарбиев («Орга» , №2, 2006ш.)

Тледиллар: Чолхе-кара предлодени каре, коьртачунна буха нийса си, тлетухучунна буха тулгенан сиз хьакха.

Добалгачу чийрикехь 9 классерчу дешархойн хаарш талларан коьчал.

ПКЭ-н кечам бар. (тест)

1 дакъа

Хаттарш:

1. Дайн орамашкара дуьйна схьадоглуш муха гиллакх ду вайн?
2. Далла а, нахана а гергахь деза, сийлахь хлун ду?
3. Маца лама веза стаг оьзда мотт бийца?
4. Хлун ю оьзда мотт?
5. Стенах ларвала гю до оьздачу матто?

(1)Хинцалц дладаханчу шен дахаран дерриге сурт дуьхьалхюьттира Ахъядана оцу миноташкахь. (2)Хара ког а шершина Инах чувоглуш, кхуьнан карасара цхъа жима колл. (3)Иза карахь йолу куьг кегийра дегадора. (4)Аьрру куьйго схьалаца бегийла хлума лобхура, амма кхо юьхьанца катохна тлулг, карара а баьлла, керчина Инах чубахара. (5)Охъакхаьчча цо даьккхина тата халла бен ца хезира Ахъядана ... (6)Ког длатасабала хлума яцара ... (7) Ницкъ гелбеллера. (8)Дерриге а деглах шийла хьацар тоьхнера. (9)Колл карахь йолу аьтту куьг кулла тлерачу клохцалгаша шина-кхаа меттехь хадийнера. (10) Куьг а, пхарс а цийша дуьзнера, амма иза тергалдечохь дацара гуллакх. (11) Клантана вала ца лаьара, иза ца тешара шен дахаран тлаьхъара миноташ тлехиттина бохучух. (12)Лерехь: «Дахеца, Ювдал. (13)Хьо клелхъараваккха цхъа а вац хьуна. (14) Колл дахецца, кхин схьалаца хлума яц», - бохуш санна хеталора цхъана озо.

(15) - ХІан-хІа, хІан-хІа... хьалхе ду. (16)Со лийр вац, - жоп делира оцу озана кІанта. (17)Къоначу даго дІатобттура Іожаллин ирча сурт.

- (18)Со кхин а вехар ву... (19)Сан вала йиш яц! – бохура даго.

(20) «Вехар вуй-те?» - доьлура аз. – (21)Хьо Іинах чу гІур ву. (22)ТІаьххъара бІаьрг тоха хъайна дуьненах, сонта ойланаш а ца еш», - бохура цо.

-(23) Вац! (24)Вац! (25)Хъан хІуьттаренна гІур вац со Іинах чу... (26)Хъан хІуьттаренна вехар ву къанваллалц. (27)ДІадала, ма е гІовгІа!

(28)Боккъалла а шега луйш цхъа адам долуш санна, вухахъажа аьлла, корта дІабержйра Ахъъяда, амма оцу минотехъ «къарш-къирш» оьккхуьйтуш, хедира кхуьнан карахъ йолчу куллан ши-кхо орам. (29)Кхин а чІогІа куьйгаш дегийна, аьрру куьйга лаьттах катуьйхира кІанта...

(30)Оцу минотехъ лакхара охъа, цІийша дуьзначу кІентан куьйга тІехула охъабера беа, шуьйра, къорза бухка. (31) «Гарра» аьлла, цхъа тамашийна вегийра иза. (32)Цкъа юьхъанца и бухка бІарлагІа ю моьттуш, ша кхетамчуьра ваьлла аьлла, хийтира цунна. (33)Амма морсачу бухканан чордалла хаелира коьллаша а, тІулгаша а цистинчу куьйгашна. (34)Кхин еха ойла ечохъ дацара гІуллакх... (35)«Къарш-къирш» - нехъ татанаш дохуш, хедаш дара куллан тІаьххъара орамаш, цул сов, ницкъ а лаьттара кхачош. (36)Аьрру куьйга колл кхин а чІогІа схъа а лаьцна, жимма хъала а кхоссалуш, бухканах катуьйхира кІанта. (Хь.Б.Саракаев)

2 дакъа.

2.«Ахъяд шен дахаран тІаьххъара миноташ тІехІиттина бохучух цатешаран хІун бахъана дара?» бохучу хаттарна нийса тІечІагІдаран хаам муьлхачу вариантехъ бу?

1. Іин кхин башха кІорга дацара.

2.КІантана вала ца лаъара

3.Ахъядана шега луйш цхъа адам хезира.

4.Аьрру куьйга схъалаца бегІийла хІума карийра цунна.

Жоп _____

3.Меттан суртхІотторан гІирс–фразеологизм шеца йолу предложени билгалъяккха.

1.Охъакхаьча цо даьккхина тата халла бен ца хезира Ахъядана.

2.Колл карахъ йолу аьтту куьг кулла тІерачу кІохцалгаша шина-кхаа меттехъ хадийнера.

3.Т1аьххъара б1аьрг тоха хъайна дуьненах, сонта ойланаш а ца еш», - бохура цо.

4.Хъан х1уьттаренна вехар ву къанваллалц.

Жоп _____

4.26-чу предложенера чолхе дош схъаязде.

Жоп _____

5.30-31-чуй предложенешкара дешхъалхенан г1оьнца кхолладелла дош схъаязде.

Жоп _____

6.29-чу предложенера «аьрру» бохучу дашна антоним ялае. Д1аязье иза.

Жоп _____

7.22-чу предложенера билгалдош схъазде.

Жоп _____

8.8-чу предложенин грамматически лард схъаязье.

Жоп _____

9.33-34-чуй предложенеш юкъара цхъанатайпанарчу меженашца йолчу предложенин терахь д1аязде.

Жоп _____

10.Ешначу текста юкъара лахахь ялийначу предложенешкахь ерриге а ц1оьмалгаш терахъашца билгалйина ю. Т1едерзор къастош х1оттийначу ц1оьмалган терахь схъаязде.

Лерехь: «Д1ахеца,(1) Ювдал. Хъо к1елхъараваккха цхъа а вац хъуна. Колл д1ахецча,(2) кхин схъалаца х1ума яц»,(3) - бохуш санна хеталора цхъана озо. - Х1ан-х1а, (4)х1ан-х1а... хъалхе ду. Со лиыр вац, (5)-жоп делира оцу озана к1анта.

Жоп _____

11.5,6-чуй предложенешкара чолхе предложени схъалаха. Оцу предложенин терахь д1аязде.

Жоп _____

12.Ешначу текста юкъара лахахь ялийначу предложенешкахь ерриге а ц1оьмалгаш терахъашца билгалйина ю. Юкъадало дош къастош х1иттийначу ц1оьмалгийн терахъаш схъаязде.

Цкъа юьхъанца и бухка б1арлаг1а ю моьттуш,(1) ша кхетамчуьра ваьлла аьлла, (2)хийтира цунна. Амма морсачу бухканан чордалла хаелира коьллаша а,(3) т1улгаша а цистинчу куьйгашна. Кхин еха ойла ечохь дацара г1уллакх...«Къарш-къирш» - нехь татанаш дохуш,(4) хедаш дара куллан т1аьххъара орамаш,(5) цул сов,(6) ницкъ а лаьттара кхачош. Аьрру куьйга колл кхин а ч1ог1а схъа а лаьцна,(7) жимма хъала а кхоссалуш,(8) бухканах

катуьйхира кІанга.

Жоп _____

13.31-чу предложенера сказуеми схъязде.

Жоп _____

14.5-чу предложенера кхачам схъязбе.

Жоп _____

3. дакъа.

Муха кхета хьо **ДЕГАЙОВХО** бохучу дешан маьІнах? Кепе а далош, коментари е айхьа цунах билгалдаьккхинчунна. Язье «**Адаман дегайовхо**» темина сочинени-ойлаяр айхьа билгалдаьккхинчун буха тІехь.

**Фонд оценочных средств для входного контроля и
промежуточной аттестации обучающихся
по учебному предмету «Родной язык (чеченский)»
(типовой вариант)
(6 классы)**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература

¹ Данный вариант фонда оценочных средств является типовым для учителя-предметника, ежегодно на основании приказа директора школы в ООП ООО вносятся изменения в форме дополнения.

Талламан белхаш

6 класс

Талламан диктант №1 грамматически тедилларца «6-чу классехъ 1амийнарг карладакхар. Къамелан дакъош» тема.

Хъуьнан дахар

Сарахъ оха тхешан тлоьрмигаш кечдира. Оха цу чу глутакхаш а, аптечка а, кедаш а, 1айгаш а дехкира. Са ма-хилли тхо новкъа девлира.

Новкъахъ Салас ког хадийра. Тхан санитар, цунна йод а хъаькхна, длабихкира иза. Сала тлаккха длавеара.

Оха сада1а билгалъяьккхинчу меттигана тлекхача барх1 километр йисинера. Новкъахъ тхо ушалшна тле 1итгаделира. Амма тхан разведчикашна дика некъ карийра. Тлаккха тхо оцу новкъа дладахара.

Тлаьххъара сада1а севцира тхо боккха 1ам болчохъ. Цлеххъана тхуна хезира бер доьлхуш. Тхо девдда цига дахара. Жима ши йо1 тилаелла хиллера. Оха и шиь новкъа яьккхира.

Грамматически тедиллар:

1. Хьалхарчу предложенина синтаксически къастам бе.
2. 1-чу предложенехъ билгалдаха шайна девза къамелан дакъош .

Талламан диктант № 2 «Воккха стаг Бисолтий, жима Хьамзаттий»

Бераш доцуш, шаьшшиь 1аш дара доккха ши стаг: Бисолтий, Селахьаттий. Дечке ваха тохавеллера воккха стаг Бисолта. Цуьнан

лулахочун Дудин Хьамзат ц1е йолуш к1ант вара 6-чу классехь доьшуш. Хьамзат а вахара Бисолтица хьуьнах. Доккхачу хин йисте д1акхечира и шиь. Башха кхерам боцуш дехьа велира Бисолтий, Хьамзаттий. Бисолтас дечкийн баххьаш ц1андора. Ткъа Хьамзата ц1андина генаш цхьана метте т1ек1ел дохкура. Дашанза дисинчу лайн майданаш т1ехь йолу олхазарийн ларш къестайора Хьамзата.

– Х1ара хьаьжой байинчу ч1ег1аган ю, х1ара къоьзачу ч1ег1аган ю, х1ара мошанан ю бохуш, воккхачу стагана гойтура цо уьш.

– Хьуна стенах, муха евза уьш?

– Ас тидам бина церан, д1адаханчу экханан, олхазаран лоре а хьожуш. Ж1аьлин, цхьогалан, берзан, кхидолчу акхаройн, олхазарийн а лараш къастало соьга. (102 дош) Х-А. Берсанов

Грамматически т1едиллар:

1.8-чу предложенина синтаксически къастам бе.

2. Оцу текста юкъара схьаязде 5 билгалдош шайца уьйр йолчу ц1ердешнашца. Билгалдаккха церан тайпа, терахь, дожар

Талламан диктант № 3 «Ши к1ант тилар»

Деьна са хилира. Гобаьккхина хьун яра лаьтташ. Цхьана а меттехь некъан лар яцара гуш.

Ши к1ант ц1ехъа верза лууш вара. Амма муълхачу аг1ор ваха веза ца хууш, тиллера и шиъ. Мацвелла кийра 1ийжара.

Делкъхан хиллера. Бажа лелла некъаш карийча жимма сапарг1ат даъллера шина к1ентан. Ламанан дежийлашкахъ гуш дара жа а, бежнаш а. Дукха гена валале, бетта мохъ хезира шина к1антана.

Ц1ера т1аьхъа даълла орца, сахиллалц маьхъарий, детташ, 1аннаш цоьстуш леллера. Лечий, 1алхий царна карор вара, и шиъ цхъаьна аг1ор д1аихна гена ваьлла ца хиллехъ.

Шаьш 1ачу к1отарара вуьрх1итта-берх1итта километр хиллал д1а ихна хиллера и шиъ.

(Х-А.Берсанов)

Т1едиллар: 1. Терахъдешнаш билгалдаха.

2.Кхоалг1ачу предложенина синтакс. къастам бе.

Шолг1ачу дийнахь, кхунна г1о дан ц1ахь сецначу 1абдуллас г1о а деш, нехан бежнаш дажо дигира Ахьмада. Малх дика лакхабаллалц кхунна г1о деш а 1ийна, шен керт-кехь г1уллакхаш дан д1авахара 1абдулла. «Стовн колл» олучу меттехь бажа а бажош, б1аьстенна х1инцца самадолуш доллучу 1аламан хазалле а хьобжуш, гуш долчу суьрто б1аьргана там хуьлуйтуш, сапарг1ат даьккхина вара Ахьмад. К1антана хазаетара х1инцца заза даьккхина стеш а, сенъелла йог1у буц а, доллу х1ума серла даьккхина,дох а дина болу къегина схьакхетта малх а. «Кеста хьун а сенлур ю, буц лакха а ер ю, стоьмаша заза а доккхур ду», – ойла йора к1анта. Ахьмад х1ума йиьна воллушехь, кхуьнан б1аьрг кхийтира схьайог1учу шина зудчух. Кхунна девзира шен ненан болар.

Т1едиллар:

- 1.Т1аьххьарчу предложенина синтаксически къастам бе
2. Т1аьххьарчу кхаа предложенера хандешнаш схьа а яздай, церан хан, терахь билгалдаккха.

**Фонд оценочных средств для входного контроля и
промежуточной аттестации обучающихся
по учебному предмету «Родной язык (чеченский)»
(типовой вариант)
(7 классы)**

Обязательная часть учебного плана.

Предметная область: Родной язык и родная литература

¹ Данный вариант фонда оценочных средств является типовым для учителя-предметника, ежегодно на основании приказа директора школы в ООП ООО вносятся изменения в форме дополнения.

Карарий, юккьерий аттестаци кхочушъяран мах хадоран фонд
М.Р.Овхадовн, Р.А.Абдулкадыровн программы т1ехь

**Талламан диктант №1 грамматически т1едилларца «7-чу классехь
1амийнарг карладаккхар. Къамелан дакъош» тема.
Хъуьнан дахар**

Сарахь оха тхешан т1обьмигаш кечдира. Оха цу чу г1утакхаш а, аптечка а,
кедаш а, 1айгаш а дехкира. Са ма-хилли тхо новкъа девлира.

Новкъахь Салас ког хадийра.Тхан санитара, цунна йод а хъаькхна,
д1абихкира иза. Сала т1аккха д1авеара.

Оха сада1а билгалъяьккхинчу меттигана т1екхача барх1 километр
йисинера. Новкъахь тхо уьшалшна т1е 1иттаделира. Амма тхан разведчикашна
дика некъ карийра. Т1аккха тхо оцу новкъа д1адахара.

Т1аьхъара сада1а севцира тхо боккха 1ам болчохь. Ц1ехъана тхуна
хезира бер доьлхуш. Тхо девдда цига дахара. Жима ши йо1 тилаелла хиллера.
Оха и шиь новкъа яьккхира.

Грамматически т1едиллар:

1. Хьалхарчу предложенина синтаксически къастам бе.
2. 1-чу предложенехь билгалдаха шайна девза къамелан дакъош .

Талламан диктант №2 граматически т1едилларца «Хандош» темина

Ши накъост

Ши накъост хъуна юккъехула д1авоьдуш , царна акха ча т1е1оттаелира. Цхъаь ведда дитта т1е велира, важа ша волччу новкъахъ висира. Кхин дан х1ума а ца хилла, иза лаьтта охъавуьйжира, ша велла моттийта.

Ча т1е а яхана, цунах хъожа яккха юьйлира: стага са ца до1ура. Цуьнан юьхъах хъожа а яьхна, иза велла моьттуш, ча д1аяхара. Мацца а, ча д1аяхна, хан яьлча, важа дечигана т1ера охъа а воьссина, велавелира:

- И х1ун дара, - бохура цо,- хъуна лере а сана чано аьлларг?

- Чано соьга бохура, кхерам болчу меттехъ накъост д1а а тосуш, доьдуш долу адамаш- вон адамаш ду.

Грамматически т1едиллар:

1. Хьалхарчу предложенина синтаксически къастам бе.
2. Схъаязде 1 –чу абзаца юкъара хандешнаш, билгалбаккха саттам.

**Талламан диктант №3 грамматически т1едилларца «Причасти» темина
Дарц хьобкху 1а**

Д1аяхара йовха аькхе, д1аелира дашо гуьйре, охьадеара ло-схьакхечира дарц хьобкху шийла 1а.

Схьахьекха дубьладелира шийла мехаш. Дерзина лаьтгаш дара хьуьнхара дитгаш, 1аьнан к1айчу бедаре хьобжуш. Багий, базий кхин а ч1ог1а сенделлера.

Дукхазза а ло даккхийра долалора, ткьа адамаш 1аьнах сакьбералуш, самадубьлура: 1аьнан цхьа шатайпа, ц1ена серло хуьлура корех чукхетий. Дубьхьарлерачу лай т1ехула таллархой талла бахара. Дийнахь сарралц хезаш дара хьуьнхахь летачу лартоллучу ж1аьлин аз.

Таллархо ву хьуьнан йистехь к1елхиина 1аш. Уьйриг санна керчаш, некьахула схьайог1уш ю пхьагал. Таллархочо шок тоьхча, пхьагало, саца а сецна, шина кога т1е а хиьна, лергаш а доьг1на, - ладубьг1ира: «Гена дуй техьа ж1аьлеш?»

Грамматически т1едиллар:

1. Шолг1ачу предложенина бе синтаксически къастам.
2. Схьаязье текста юкьара причастеш, билгалъяккха хан.

**Талламан диктант №4 грамматически тедилларца «7-чу классехь
1амийнарг карладакхар.Къамелан дакъош» тема
Б1аьсте**

Б1аьсте ца йолуш дикка хьееллера. Т1аьххарчу к1ирнашкахь екхна , г1орийна, шийла лаьтташ яра. Дийнахь малх кхетча, ешара, буйсанна шело ворх1 градусе кхочура, некъ боьхна, ворганащца лелара.ц1ехьана , бовха мох а баьлла, мархаш йолаелира, кхаа дийнахь мела дог1а дилхира. Т1аккха, мох а тийна, дуькъя дохк деара.

Сарахь кхоларш д1аевлира, д1аяхара мархаш.1уьйранна кхетгачу малхо чехка башийра буткъя ша. Баьцара бос белира, можа заза даьллачу дитгаш т1ехь хьийза дуьйлира накхармозий. Д1алаьхкинчохь 1оьхура бежанаш, ловза девлира гоме когаш долу 1ахарий, новкъахула ловзуш уьдура бераш.

Т1еера бакъйолу б1аьсте.

Грамматически тедиллар:

1. Хьалхарчу предложенина бе синтаксически къастам.
2. 1-чу предложенехь билгалдаха шайна девза къамелан дакъош.

V-XI классийн дшархойн диктангийн мах хадорехь хьехархочо куьйгалла оьцу кху некъех:

1. Диктантехь орфографически а, пунктуационни а гIалаташ къабст-къабстина лору, оценка юкъара юьллу.

2. Диктантана «5» дуьллу, нагахь цхьа а орфографически гIалат дацахь я цхьаннал сов пунктуационни гIалат ца хилахь.

3. «4» дуьллу, кхааннал сов орфографически а, щиннал сов пунктуационни а гIалат ца хилахь (я шиь орфографически, кхоь пунктуационни гIалат хилахь).

4. «3» дуьллу, ялханнал сов орфографически а, пхеаннал сов пунктуационни а гIалат ца хилахь (я 5 орфографически, 5 пунктуационни гIалаташ хилахь).

5. «2» дуьллу, иттаннал сов орфографически а, пхеаннал сов пунктуационни а (я бархIаннал сов орфографически а, ворхIаннал сов пунктуационни а) гIалаташ ца хилахь.

Дешархочун балха тIехь гIалат лара деза, орфографически а, пунктуационни а, муьлхха а бакъо талхош, диктант язъяле оцу классехь я цул лахарчу классашкахь Iамийнчух иза хилахь. Нагахь санна талламан диктантехь 5 ша дина нисдарш хилахь (нийса цаяздинарг нийсачуьнца хийцина) оценка цхьана баллана лагIйо, иштта оценка «5» ца дуьллу, диктантехь 3 я цул сов нисдарш хилча.

Оценка юьллуш, ца лоруш дуьту:

1. Программехь йоцу я Iамийна йоцу орфографически а, пунктуационни а бакъонаш талхош долу гIалаташ (масала, V классехь хандешан карарчу а, яханчу а хенийн чаккхенаш нийсаязъяр, спряженешкахь хандешнийн нийсаяздар, подлежащииий, сказуеминий юккъехь тире йиллар-цайиллар ца Iамадо. Уьш VI а, VII а, VIII а классийн программехь ю).

2. Тилкхаздаьлла гIалат (описка) лору, масала, белхало хила дезачохь белхано яздинехь, Iуьйре хила дезачохь Iуьйле яздинехь.

3. Нохчийн маттахь зевне мукъаза й (йот) яздар, масала: йоза хила дезачохь еза яздахь, йогIу (егIу), юьртахь (йуьртахь), юьгу (йуьгу) яздахь.

4. Орам ларбеш а, ораман аьзнаш хийцалуш а терахьдешнаш яздар, масала: исс - иссалгIа-уьссалгIа, итт - итталгIа - уьтталгIа.

5. Къовсамечу мсттигашкахь чолхечу дешнийн нийсаяздар, масала: пайдаэцар - пайда эцар, нийсаяздар нийса- яздар, гIодар - гIо дар, и. дI. кх.

6. Дешнашкахь дифтонгаш язъяр: къега- къиэга, терса- тиэрса, оза-уоза, еха - йиэха, и. дI. кх. а.

7. Цердешнийн къовсаме яздар: стогалла- стагалла, мох – мохан-механ - махан, морха, и. дI. кх. а.

Дешархоша далийтинчу гIалаташна юкъара даккхий а, кегий а гIалаташ къасто деза.

Даккхий гIалаташ лору:

1. Хьалхенца Iамийна а, йозанехь алсам пайдаоьцуш а йолу орфографически, пунктуационни бакъонаш талхош долу гIалаташ:

2. Мукъазчу элпашна юккъе яз деш долу къасторан хьаьркаш, масала:

хІаллакьхилла, меттахьхъайра.

3. Дешхьалхенца йолчу я чолхечу инфинитиван суффиксийн язъяр.

4. Хандешнех хиллачу тайп-тайпанчу къамелан дакъойн яздар (оху -охуна я охана, тоьгу - тоьгуна я тоьгана).

5. Хандешан ихначу хенан язъяр, масала: бохура я бахара, моьттура я моттара.

6. Кху кенара цІердешнийн яздар: дечиган я дечган, эчиган я аьчган.

7. ЦІердешнийн а, билгалдешнийн а массо къобалїйна тІеэцна йолу яцїинчу а, юьззинчу а форманийн язъяр, масала: гуллакх я гулкх, гІиллакх я гІилкх.

Дсшархочун балха тІехь цхьамогІа (кхоь я цул сов) цхьана бакьонна нислуш гІалаташ хилахь, диктантана оценка лакхаяккха мега, масала, дешан чаккхенга н яздарехь, доца шеконан элпаш (а, и, у,) яздарехь.

Комплексни талламан белхашкахь, дикантах а, тІедилларех а

(фонетически, лексически, орфографически, грамматически, пунктуационни) лаьтгачу, ши оценка юьллу-хІора балхана шен-шен.

ТІедилларийн мах хадорехь куьйгалла оьцу кху некъех:

«5» дуьллу, массо а тІедиллар нийса кхочушдинехь;

«4» дуьллу, тІедилларийн $\frac{3}{4}$ дакъа нийса динехь;

«3» дуьллу, болх ах я цул сов нийса бинехь;

«2» дуьллу, болх эханал кІезиг бинехь.

Билгалдаккхар:

Орфографически а, пунктуационни а гІалаташ, тІедиллар кхочушдарехь дина долу, диктантан мах хадош лору.